

онлайн-ресурсів та платформ, що дозволили б легко конструювати квести за допомогою шаблонів та готувати завдання для них.

Отже, гра-квест є перспективною технологією імплементації медіаосвіти у вивчення історичних дисциплін у закладах вищої та середньої освіти, а також у гуртках позашкільних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герлянд Т. М., Кулалаєва Н. В., Пащенко Т. М., Романова Г. М., Романов Л. А. Вебквест у професійному навчанні: методичні рекомендації. Київ: ППО НАПН України, 2016. 141 с.
2. Гринь О.В. Інтеграція інфомедійної грамотності у процес вивчення історії (на прикладі навчальної дисципліни «Історія України 1939 – початку ХХІ ст.»). *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: АУП, IREX, ЦВП, 2021. С. 78–82.
3. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Козяр М. М. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті майбутніх фахівців. Львів: Видавництво «СПОЛОМ», 2012. 505 с.
4. Журба К., Шкільна І. Квест як засіб формування національно-культурної ідентичності підлітків. *Рідна школа*. 2017. № 11–12. С. 44–52.
5. Кадемія М. Ю., Шестопалюк О. В. Веб-квест у підготовці майбутніх учителів: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Фірма Планер», 2013. 155 с.
6. Каньковський І. Є. Web-квест як засіб активізації самостійної роботи студентів. *Комп’ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. 2013. № 11. С. 199–204.
7. Кононець Н. Технологія веб-квест у контексті ресурсно-орієнтованого навчання студентів. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 10. С. 138–143.
8. Проект «Історична гра-квест «300 фейкоборців»». URL: <http://chnpu.edu.ua/university/atuniversity/proekt-istorichna-gra-kvest-300-fejkobortsiv>
9. Проект «Історична гра-квест «300 фейкоборців»». URL: <https://inst-hist.chnpu.edu.ua/proyekt-istorychna-gra-kvest-300-fejkoborcziw/>
10. Сокол І. М. Квест як сучасна інноваційна технологія навчання. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 168–171.
11. Стрілюк О. Б. Інтеграція інфомедійної грамотності у викладання курсу «Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – 1945)». *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: АУП, IREX, ЦВП, 2021. С. 346–353.
12. Тимченко О. В. Використання технології «веб-квест» для організації самостійної роботи студентів. *Вісник післядипломної освіти*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 5. С. 117–125.
13. Федоров А. В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. Москва: Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. 616 с.

УДК 378

Москалюк М.М., д.і.н., професор,
ТНПУ імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
Москалюк Н.В., к.пед.наук, доцент,
ТНПУ імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуто зміст і суть понять «професійна компетентність», «компетентність» і проаналізовано теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності. Проведено аналіз психолого-педагогічної літератури. Доведено важливу роль професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Висвітлено роль компетентності майбутніх вчителів у підвищенні їх конкурентоздатності.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, компетентнісний підхід, майбутні вчителі.

Moskalyuk N. Professional competence of teachers in modern education. The article considers the essence of the concepts «professional competence», «competence», analyzes the theoretical aspects of the development of professional competence. The analysis of psychological and pedagogical literature is carried out. The important role of professional training of higher education seekers is proved. The role of competence of future teachers in increasing their competitiveness is highlighted.

Key words: competence, professional competence, competence approach, future teachers.

Постановка проблеми. Проблема фахової підготовки студентів майбутніх вчителів в сучасних умовах є надзвичайно важливою і актуальною. Зміни, які відбуваються в освіті України, викликають необхідність створення і впровадження нової моделі навчання, розробки і практичної реалізації нових технологій. Сьогодні випускник вищого навчального закладу повинен мати не тільки фундаментальну освіту, професійні знання, уміння і навички в обраній ним галузі діяльності, а й бути здатним самостійно працювати, вчитися, навчати інших і при цьому, готувати та подавати навчальний матеріал з урахуванням сучасних підходів до навчання, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі. В руках сучасних вчителів майбутнє нашої держави, тому розвиток освітньої галузі орієнтований на формування професійного і компетентного педагога.

Реформування вищої освіти в Україні передбачає нові підходи до підготовки студентської молоді в університетах. Освіта сьогодні є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку культури українського народу, запорукою майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначені Законами України «Про освіту» [7], «Про вищу освіту» [7], Національною доктриною розвитку освіти [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел показав, що питання професійно-педагогічної компетентності розглядаються у роботах Васильченко Л., Гончаренка О., Зеєра П., Зимньої І., Пометун О., Ничкало Н., Шишова С., Шаповал Р. та інших. Розвиток професійної компетентності у системі методичної діяльності викладено працях Данілова Г., Даниленко Л., Лернер І., Маркова А., Щербаківа О. Проблеми компетентності висвітлювали: Василюк А. (компетентності вчителя у Польщі), Гончаренко С. (пояснення компетентності), Овчарук О. (європейські підходи до вивчення компетентності), Пометун О. (компетентнісний підхід як важливий аспект сучасної освіти), Яшук І. (життєва компетентність) та ін. Змістовну характеристику компетентності знаходимо в працях Безгласної Л., Титаренко І. і Демиденко В.

Мета статті. Розглянути компетентність в системі освіти як один із засобів підвищення професійної підготовки студентів майбутніх вчителів для задоволення потреб школи у фахівцях нового типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із найбільш актуальних проблем сучасної освіти є становлення нового учителя, який спроможний забезпечити особистісне і громадянське становлення учня у наш час. Потреба в такому вчителеві зумовлена реформою НУШ (нової української школи). Тому перспективи розвитку освітньої галузі орієнтовані на формування професійної компетентності педагога. Звісно, чимало напрямків у розвитку системи освіти визначаються потребами учнів, оскільки їх цілеспрямованість, творча ініціатива, здібності, нестандартність мислення, прагнення до самореалізації, інновацій – неодмінні характеристики ефективності системи освіти, її життєдіяльності і прогресу. Водночас важливою фігурою освітньої системи був і залишається вчитель як керівник освіти, її ідеології, змісту і технологій. Вчитель – це носій накопичених культурою загальнолюдських цінностей, який реалізує в професії свій спосіб життєдіяльності, готовність брати на себе відповідальність за розв'язання проблемних завдань, виробляти власну лінію професійного мислення, поведінки і діяльності, формуючи таким чином педагогічний професіоналізм.

Кожен вищий навчальний педагогічний заклад освіти має за мету підготувати таких вчителів, які б не лише забезпечували освітню діяльність і реалізацію функцій обов'язкового навчання, а й підносили на вищий рівень освіченість і культуру населення держави. Здійснити професійну підготовку такого фахівця надзвичайно складно. На перешкоді стають об'єктивні і суб'єктивні фактори, породжені суспільними перетвореннями, технічними здобутками стереотипами і формалізмом існуючої системи професійної підготовки, мотивованістю і ціннісними орієнтаціями майбутніх педагогів.

Сьогодні існує потреба розвитку такої моделі освіти, яка б забезпечувала і сприяла формування у майбутніх спеціалістів ще в студентські роки стійкого наукового інтересу до знань, озброєння їх уміннями, необхідними для дослідницької діяльності, розвитку таких здібностей, які б забезпечували можливість їм після закінчення навчального закладу творчого професійного зростання, бути конкурентно-спроможним на ринку праці. Важливою особливістю вищої педагогічної освіти є ріст особливості компетентності майбутнього вчителя. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що він володіє не тільки знаннями, уміннями та навичками, необхідними для його професійної діяльності, а й реалізує їх у роботі; розвивається і виходить за межі своєї навчальної дисципліни; свою професію вважає важливою. В сучасний час потреба в компетентності є головною ознакою та потребою кожної людини. Компетентність допомагає вчителеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його діяльності [10].

Компетентність допомагає формуванню конкурентоспроможного спеціаліста на ринку праці серед конкурентів, який зможе адаптуватися до змін сьогодення і вільно володіти професією та орієнтуватися в суміжних галузях діяльності, готового до постійного зростання і професійної мобільності [13, с. 236]. Як зазначає Горкуненко П., підготовка сучасного вчителя неможлива без розвитку здібностей, залучення їх до дослідної роботи, оволодіння ними навичками науково-практичної діяльності, без їх уміння самостійно розв'язувати поставлені завдання, без формування у них прагнення до постійної самоосвіти. Особливого

значення набуває проблема формування у майбутніх фахівців стійкого інтересу до знань, озброєння їх уміннями, необхідними для дослідницької діяльності, розвитку таких здібностей, які б дали можливість студентам після закінчення вузу творчого професійного зростання, бути конкурентним на ринку праці [4, с. 34]. Тому саме у навчальному закладі важливо прищепити студентам «смак» до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно.

Поняття «компетентність» перебуває в центрі світової думки, оскільки воно показує нові перспективи результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності міститься ідея виховання фахової особистості, яка уміє діяти у відповідних ситуаціях, використовуючи потрібні знання і бере відповідальність за свою діяльність. Саме тоді система освіти може вважатися ефективною. Незважаючи на те, що поняття «компетентний» і «компетентність» часто зустрічаються в науково-педагогічній літературі, вони не є суперечними і, за висловами деяких педагогів «безпроблемними».

За тлумачним словником української мови [16], «компетенція» – добра обізнаність із чим-небудь; «компетентний» – який має достатні знання в будь-якій галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий.

В енциклопедії освіти зазначено, що «компетенції – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» [8, с. 409]. Словник іншомовних слів [3, с. 345] пояснює поняття «компетенція», як ряд повноважень будь-якої організації або особи; перелік питань, в яких будь-яка особа має повноваження, знання і досвід. Сисоєва С. в своїх роботах пропонує тлумачення компетентності як особливої здібності, яка необхідна для виконання дії у певній галузі, що включає вузькі знання, специфічні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за власні дії [12, с. 25].

За літературними джерелами вперше поняття «компетенція» було вжите на початку 60-х років ХХ ст. і являло собою підготовку спеціалістів, здатних конкурувати на ринку праці [13, с. 237]. Поняття компетентності розглядали на різних рівнях і під різними полями зору вітчизняні й зарубіжні науковці. Потрібно відмітити, що термін «компетенція» почав вживатися спочатку лише у лінгводидактиці, а термін «компетентність» був зорієнтований на професійну освіту.

Чемерис І. зазначає, що така невідповідність виникла, після розгляду перекладу рекомендацій Ради Європи документів, коли англ. *competency* помилково перекладали на подібний йому український аналог «компетенція». Адже англ. *competency(e)* відповідають два українських терміни — «компетентність» і «компетенція» [15, с. 85].

На думку Чайченко Н., компетенція – сукупність взаємопов'язаних властивостей особистості (знань, здібностей, умінь, навичок, досвіду, мотиваційної основи), що мають відношення до певного кола об'єктів та явищ і необхідні для якісної продуктивної діяльності [14]. Бібік Н. трактує компетенцію як вимогу до засвоєння знань, діяльності, досвіду і якостей особистості, яка працює в соціумі [2].

Найбільшого вживання в українській науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [3].

В свою чергу Коваль Л. компетенція – це складова фахової підготовки студента майбутнього вчителя. Компетентний професіонал - це фахівець, який не лише має повний обсяг знань з базового предмету, а й має уміння виробити внутрішню мотивацію до зацікавлення учня, чітко та доступно пояснювати навчальний матеріал, також під час уроку організувати співпрацю з учнями, знайти шляхи спілкування, вміти розкрити дитину її нахили, розвивати мислення в учнів [5, с. 42].

Александрова В. трактує, що суть компетентності така, що вона проявляється тільки в єдності з цінностями людини, в умовах особистісної зацікавленості особистості в певному типі діяльності. Адже, всі компетентності побудовані на взаємно паралельних пізнавальних відношеннях і практичних навичках, цінностях, знаннях і вміннях, всього, що можна об'єднати для активної дії [1, с. 3].

Важливим для майбутнього вчителя є його готовність до саморозвитку і самовдосконалення, що є важливим моментом для професійного зростання, здатності протягом педагогічної діяльності виконувати професійні обов'язки, постійно підвищуючи професійні особливості [5, с. 42].

Важливе зауваження робить Сорочан Т., яка відмічає, що компетентність можна розглядати «як можливість установлювати зв'язок між знанням і ситуацією, як здатність знайти, виявити процедуру (знання і дію), що підходить для розв'язання проблеми. Мати компетенцію — не означає бути вченим або освіченим. Мати компетенцію — означає опанувати вмінням, бути здатним виявити в даній ситуації набуті знання й досвід» [12, с. 12]. Компетентність учителя (за певних умов) розвивається в процесі тривалого виконання професійної діяльності. Напрямок становлення професіоналізму – це і є напрямки розвитку компетентності вчителя.

Поняття «професійна компетентність» виражає особисті якості викладача, вчителя, вихователя, які дозволяють йому самостійно й ефективно розв'язувати педагогічні завдання, сформульовані або педагогом, або адміністрацією освітньої установи. «Професійна компетентність» і «педагогічна компетентність» – синонімічні поняття. Отже, під педагогічною компетентністю педагога ми розуміємо єдність його теоретичної і

практичної готовності до здійснення своєї професійної діяльності. Професійна компетентність – це інтегративна якість фахівця, що включає рівень оволодіння знаннями, вміннями, навичками і такими компонентами професійної майстерності, як професійні здібності і професійно важливі якості особистості. Психолого-педагогічні та спеціальні (з предмета) знання – необхідна, але аж ніяк не достатня умова професійної компетентності. Багато з них, зокрема теоретико-практичні і методичні знання, є передумовою інтелектуальних і практичних навчань і навичок. Структура професійної компетентності педагога розкривається через його педагогічні вміння, що представляють собою сукупність найрізноманітніших дій педагога, які перш за все співвідносяться з функціями педагогічної діяльності та значною мірою впливають на індивідуально-психологічні особливості викладача.

Професійна компетентність аналізується багатьма дослідниками як сукупність особистісних якостей, знань, умінь, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності, її результатів, самопізнання та саморозвиток; як складне системне утворення, що є складовою професійної діяльності вчителя і основою його майстерності та творчості. На думку Зязюна І., «складниками професіоналізму у будь-якій професії є компетентність та озброєння системою вмінь» [2, с.12]. Деркач А. визначає професійну компетентність як головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму діяльності, сферу професійного ведення, систему знань, яка постійно поширюється і дозволяє здійснювати професійну діяльність з високою продуктивністю. [9, с.123].

Професійної компетентності педагога відображає єдність його теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності.

Доречно також проаналізувати професійно важливі якості вчителя, які формують його компетентність. Нами було опитано 78 студентів-випускників хіміко-біологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. На запитання «Якими якостями повинен володіти справжній вчитель?». 45% студентів відповіли: «любов до учнів, розуміння їхніх запитів»; 26% - «почуття гумору»; 38% відмітили, що важливе «уміння навчити учнів»; 29% визначили «уміння спілкуватися і взаємодіяти»; 18% зазначили «доброзичливість», а 5% - «справедливість, неупередженість, милосердя». Звичайно, дане опитування не відповідає на усі питання стосовно становлення професійної компетентності, однак спонукає до роздумів. На думку студентів, учні хочуть, щоб їх розуміли, а вчитель був привітним, веселим, добрим, справедливим.

На питання «Ким ви хотіли б бути для своїх учнів?», 23% студентів відповіли «авторитетом учителя»; 16% студентів відмітили «провідником і духовним наставником»; 32% - «джерелом цікавої та корисної інформації». Тому педагог нового покоління повинен бути свідомий свого покликання і гідно йому служити. Хоча діяльність учителя суспільно зумовлена, кінцеву мету своєї праці йому варто бачити в пріоритетах самої людини, дитини, в ім'я якої й існує суспільство.

Висновки. Процес розвитку професійної компетентності педагогічних працівників є цілісним і водночас динамічним, оскільки передбачає адаптивність у підходах до змісту та вибору форм і методів у організації навчального процесу. Аналіз наукових надбань свідчить про те, що зазначена проблема вивчена аспектно, а напрацьовані матеріали мають переважно прикладний характер і стосуються методичних аспектів професійної компетентності фахівця. Обраний нами напрям дослідження знайде своє продовження у вивченні процесу розвитку професійної компетентності у студентів майбутніх вчителів з використанням елементів дослідницької діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В. С. Шляхи формування компетентностей учнів. Управління школою. 2008. №6. С. 2–6.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К.: К.І.С., 2004. С.49.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.: Перун, 2005. 1728 с.
4. Горкуненко П. П. Зміст і структура дослідницьких умінь студентів. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Київ–Запоріжжя. 2003. Вип. 29. С. 144–151.
5. Єрмакова І. Г. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.–метод. посібник. Запоріжжя: ХНРБЦ, 2006. 640 с.
6. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984-III із змінами та доповненнями. К. : Атіка, 2004. 42 с.
7. Закон України «Про освіту» Загальна середня освіта. Збірник нормативно-правових документів. Ч. I Київ, 2003. 436 с.
8. Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата современного образования. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
9. Кальней В. А., Капралова В. С. Основы методики трудового и профессионального обучения. М., 1987. 191 с.
10. Лебеденко Ю. М. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти. URL: <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06lumsvo.pdf>.

11. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. Київ, 2001. 24 с.
  12. Сисоєва С. О. Педагогічні технології: проблеми, пошуки, перспективи впровадження. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. № 6. С. 15–26.
  13. Тинкалюк О. В. Дефініції понять «компетентність» і «компетенції» у педагогічній науці. Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2007. № 9. С. 235-242.
  14. Чайченко Н.Н. Формування дослідницьких умінь як складової професійних компетентностей особистості. Гуманізація навчально–виховного процесу: збірник наукових праць. Слов'янськ : СДПУ, 2010. С. 82–88.
  15. Шамова Т.И. Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: опыт, проблемы, перспективы. Педагогическое образование и наука. 2004. № 3. С. 3–9.
  16. Яременко В.В. Новий тлумачний словник української мови. К.: Аконіт, 2001. 911 с.
-